DEN OTEVŘENÝCH DVEŘÍ

V ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

INFORMACE K JEDNOTLIVÝM STANOVIŠTÍM

archiv bezpečnostních složek
Mezinárodní den archivů
KNIHOVNA VÁCLAV HAVEL LIBRARY
ústav pro studium totalitních režimů

BADATELNA

ABS patří mezi badatelsky nejvyužívanější archivy v České republice a čelí velkému zájmu nejen historiků, ale také novinářů a laiků, kteří předtím nikdy žádný archiv nenavštívili a je třeba jim vysvětlovat nejen význam instituce, ale i pravidla studia archiválií. Ke styku s veřejností slouží badatelny, v nichž zaměstnanci zodpovídají nejrůznější dotazy (písemně i osobně) a ochotně zájemcům vysvětlují, jak je možné v archivu informace dohledávat a jak se žádá o zpřístupnění archiválií.

Archiv bezpečnostních složek neshromažďuje jen tolik populární svazky StB, ale všechny dochované dokumenty, které vznikly činností i jiných bezpečnostních složek působících na našem území zhruba mezi lety 1939–1989. Díky ojediněle otevřené legislativě, která rozhodně není standardem v sousedních postkomunistických zemích (natož v jiných státech světa), mají žadatelé v ABS neomezený přístup ke studijnímu materiálu.

Kdokoli si může podat žádost o zpřístupnění archiválií (nejlépe zaslat dotaz e-mailem na adresu: info@abscr.cz). Nejjednodušší a nejjistější způsob vyhledávání v ABS představuje zadání jména osoby (doplněné datem narození), protože ABS spravuje velké množství jmenných evidencí. Lze ale samozřejmě podat i tematicky strukturovaný dotaz, k jehož zodpovězení se využijí jiné dostupné archivní pomůcky. Zhruba do 30 dní od podání žádosti bývá badatel vyrozuměn, zda se podařilo nějaké relevantní archiválie dohledat. Pokud ano, stane se z žadatele badatel a může navštívit jednu ze studoven našeho Archivu – v Praze v ulici Na Struze 3 (poblíž Národního divadla) nebo v Brně – Kanicích. V budově na Branickém náměstí je v provozu pouze menší badatelna pro zaměstnance ÚSTR a jiné služební badatele, není otevřena pro širší veřejnost.

BADATELNA

Před návštěvou badatelny si zarezervujte místo. Provoz badatelen je od pondělí do čtvrtka, více viz: https://www.abscr.cz/provoz-badatelen/. V badatelnách dostanou zájemci k prostudování archiválie v papírové podobě, ty, které ale už byly zdigitalizovány, se předkládají samozřejmě v podobě digitální. Na žádost kolegyně za poplatek vyhotoví i papírové kopie, resp. nahrají zdigitalizovaný materiál na CD/DVD, popř. USB flash.

Spokojenost badatelů patří mezi naše absolutní priority. Těší nás, že se povětšinou setkáváme i s kladným hodnocením naší práce, ukázaly to například i výsledky dotazníku badatelské spokojenosti, který byl rozeslán elektronicky aktivním uživatelům eBadatelny na konci května roku 2023 a jeho tištěná podoba byla dostupná v badatelnách. Na otázky reagovalo 385 respondentů, z nichž 95 % vyjádřilo s poskytovaným servisem i s přístupem a prací kolegů spokojenost. Děkujeme za tuto zpětnou vazbu, která je pro nás závazkem do budoucna.

A na závěr pár čísel svědčících o neutuchajícím zájmu veřejnosti o informace z archiválií uložených v ABS: v „covidovém roce“ 2021 se registrovalo celkem 1 144 badatelů, kteří vykonali 2 294 badatelských návštěv, při nichž jim bylo předloženo celkem 20 812 signatur. V roce 2022 stoupl počet badatelů na 1 263 a ti vykonali 2 756 badatelských návštěv. Předloženo jim bylo celkem 22 801 signatur. V loňském roce (2023) se zvýšil počet badatelů dokonce na 1 416 při obdobném počtu návštěv, předloženo však bylo dokonce 23 061 signatur.

BADATELNA

EBADATELNA
ELEKTRONICKÁ BADATELNA ABS

ABS je moderní institucí, která dlouhodobě podporuje digitalizaci a digitální technologie, a tak již několik let (konkrétně od roku 2016) poskytuje zájemcům kromě studia archiválií v kamenných badatelnách také možnost nahlédnout do jejich skenů z pohodlí domova. Samozřejmě uživatel nemá k dispozici všechny archiválie uložené v ABS a rady zkušených archivářů jsou nezastupitelné, přesto se webová aplikace eBadatelna stává stále populárnější. V současné době je v ní dostupných více než 9 000 000 skenů. V loňském roce tuto aplikaci využilo 2 820 badatelů (což je více než 50 % nárůst oproti předchozímu roku), z nichž bylo 1 674 nově zaregistrováno. Tito uživatelé nahlédli do 61 649 inventárních jednotek, což znamená o více než 150 % více oproti roku 2022.

Elektronická badatelna ABS slouží k dálkovému nahlížení do archiválií dle zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, a k zobrazování archivních pomůcek k archivním fondům uložených v ABS. Jde jak o nové archivní pomůcky, tak o pomůcky, jež byly přepsány z předchozí tištěné verze. Zobrazení archivních pomůcek a vyhledávání v nich nevyžaduje registraci. Ta je však nutná pro čitelné zobrazení skenu archiválie. Provoz elektronické badatelny je pravidelně doplňován o nové soubory, archivní pomůcky i popisy inventárních jednotek.

EBADATELNA
ELEKTRONICKÁ BADATELNA ABS

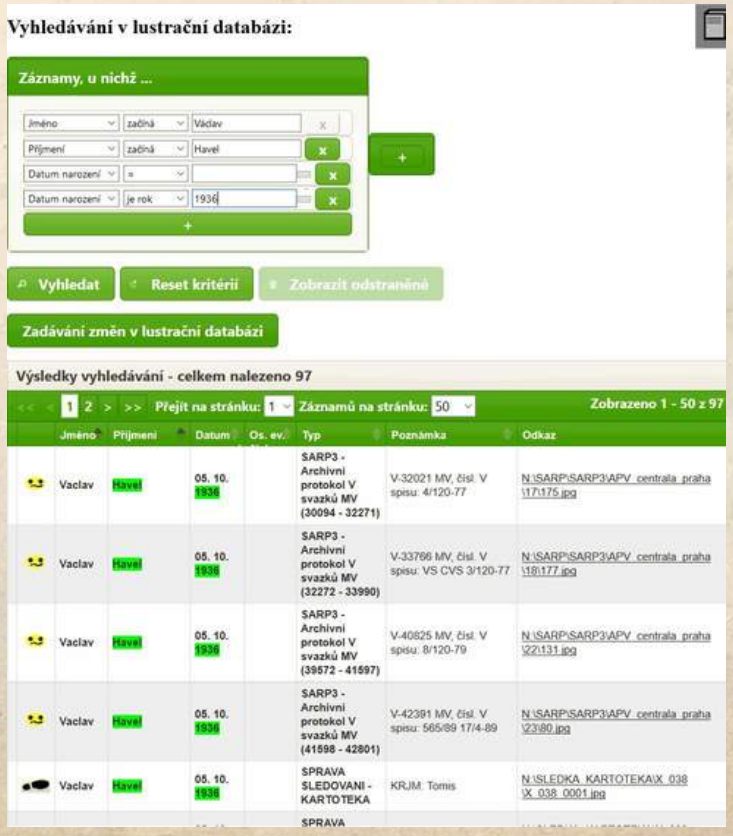
Koncem roku 2022 ABS jako první archiv v České republice přišel s možností fulltextového vyhledávání v textech skenů archiválií dostupných v eBadatelně a to pomocí technologie OCR (Optical Character Recognition). V tomto rozsahu se jedná v rámci České republiky o novátorský počin, který nabízí badatelům zcela nové šance při studiu archiválií. OCR je metoda, která umožňuje „přečíst“ naskenované dokumenty (obrázky) a případně je převést do textové podoby. Díky tomu lze pak v textu vyhledávat slova, která badatele zajímají (například jména osob, podniků, míst atd.). Do této doby bylo možné vyhledávat jen v textech inventářů a v rejstříkových záznamech. OCR ale umožňuje nacházet slova přímo v jednotlivých stránkách digitalizovaných archiválií. Zpřístupnění archiválií se tím dostává na úplně jinou úroveň. Lze vypátrat souvislosti, které se dříve objevily jen náhodou při časově náročném pročítání dokumentů.

Neváhejte a registrujte se do eBadatelny zde.

LUSTRACE

Jedním z důležitých nástrojů pro zpřístupňování archiválií v Archivu bezpečnostních složek je tzv. lustrace. Lustraci jako základní prověření na základě jména, příjmení a data narození v operativních evidencích využívala také Státní bezpečnost a další bezpečnostní útvary. Rovněž dnes archiváři používají lustraci k vyhledávání osob požadovaných úřady či badateli. Evidenční oddělení lustruje v evidencích bývalé StB i dalších kontrarozvědných útvarů, a také v moderních databázích a archivních pomůckách, které vznikaly v Archivu bezpečnostních složek (a u jeho předchůdců) od 90. let 20. století.

Právě pověstná covidová doba v roce 2021, kdy vynucená epidemiologická opatření vedla k rozmachu práce z domova, přinesla své plody v podobě dalších zpracovaných archivních pomůcek. Lustrační databáze Archivu bezpečnostních složek byly v té době rozšířeny zhruba o 24.500 záznamů. Celkově náš archiv podle Výroční zprávy z roku 2023 disponuje s 624 archivními pomůckami; z toho jich je 326 zveřejněno dálkovým způsobem.

LUSTRACE

Podstatné pro práci archiváře v našem archivu je tedy nejen orientace v archivních fondech a sbírkách, ale schopnost správně vyhodnotit záznamy na lustraci. Na jejich základě může archivář zjistit, zda se k požadované osobě v archivu nachází archiválie či nikoli, nebo jestli byly archiválie ještě v době fungování StB zničeny. Lustraci využíváme pro vyhledávání archiválií z doby obou mocenských režimů, jak nacismu, tak komunismu.

Pro dohledání archiválií zejména ve svazkové agendě potřebujeme lustraci kombinovat s protokoly. Protokol je kniha zhruba od 50 do 300 stran, v nichž byly svazky a spisy registrovány (registrační protokoly) nebo některé později i archivovány (archivní protokoly). Protokoly takového typu byly vedeny jak u krajských, tak centrálních bezpečnostních útvarů. Z protokolu můžeme vyčíst kdy, kde a kým byl svazek zaregistrován, obvykle zjistíme, v jaké kategorii nebo minimálně zda se jednalo o kontrarozvědný svazek sledované osoby nebo svazek tajného spolupracovníka. V některých případech se dá odhalit i téma, k němuž se svazek vázal. Pokud byl později svazek uložen do operativního archivu MV, pravděpodobně bude o něm záznam i v archivním protokolu. Podle něho pak zjistíme, zda byl zničen nebo se dochoval. V takovém případě můžeme svazek nebo vyšetřovací spis najít v depozitáři a předložit badateli v jedné z našich badatelen.

Na závěr ještě trochu statistiky: v loňském roce 2023 bylo pro úřady a pro badatelskou veřejnost vylustrováno celkem 14.820 osob.

KARTOTÉKA EZO:
EVIDENCE ZÁJMOVÝCH OSOB

Kartotéka EZO bylo významnou součástí operativní evidence bývalé Státní bezpečnosti a v současné době je jednou ze základních pomůcek pro vyhledávání v Archivu bezpečnostních složek. Československé kontrarozvědce (případně i rozvědce a dalším bezpečnostním útvarům) poskytovala informace o osobě z hlediska svazkové agendy a zároveň sloužila k tzv. blokaci, aby nedocházelo k souběhu registrace více svazků na tutéž osobu různými příslušníky StB. Někdy jsou proto tyto lístky nazývány též jako blokační karty.

Manuální kartotéka se dochovala v podobě abecedně řazených papírových evidenčních karet. Jedná se o předtištěné formuláře, do nichž byly vyplňovány nacionále: jméno, příjmení, datum a místo narození, případně další údaje jako adresa, povolání, státní příslušnost, pohlaví; k lidem, co změnili příjmení nebo se jejich příjmení mohlo psát v různých variantách (např. u cizinců), byly zařazovány odkazové kartičky s původním jménem.

Lístek byl vypsán a do kartotéky zařazen buď přímo k osobě, ke které byl zaregistrován svazek nebo vyšetřovací spis, případně k člověku, který se stýkal s někým, o koho se StB zajímala, a proto byl evidován ke svazku této, tzv. zájmové osoby. V některých případech mohla být osoba též zaevidována k objektovému svazku, vedenému k nějakému tématu nebo instituci. Karty byly zakládány i k lidem, kteří žádný svazek neměli, ale byli prověřováni – obvykle z důvodu svého pracovního zařazení – jako osoba určená pro styk se státním tajemstvím. Na lístky se dále psalo registrační číslo svazku, datum registrace a příslušný útvar včetně jména a příjmení operativního pracovníka, který svazek nechal zaevidovat a v dané době s ním pracoval. Pokud byl svazek uložen do archivu, obsahuje karta rovněž jeho archivní číslo.

KARTOTÉKA EZO:
EVIDENCE ZÁJMOVÝCH OSOB

Kartotéka zahrnuje karty vzniklé už od počátku 50. let do 90. let 20. století z evidenčních útvarů centrály v Praze i útvarů na krajských úrovních jak v Čechách, tak na Slovensku. Podle generální inventury z roku 2021 je objem karet 890.000 kusů.

V roce 1986 naplánovalo tehdejší Federální ministerstvo vnitra rozsáhlý a dlouhodobý projekt, jehož cílem bylo vytvoření uceleného informačního systému StB. Tento projekt už nebyl vzhledem k pádu totalitního režimu a jeho mocenských bezpečnostních struktur dokončen. V rámci jeho zahájení však stihlo dojít i k převedení manuální lístkové kartotéky do elektronické podoby. Tato elektronická verze EZO v sobě zahrnuje nejen kartotéku, ale i další evidence, např. databázi CRS (centrální registr svazků).

Na obrázku vidíme karuselové skříně, v nichž byly karty uloženy na centrále v Praze koncem 80. let 20. století.

KARTOTÉKA EZO:
EVIDENCE ZÁJMOVÝCH OSOB

Literatura:

Benda, Patrik: Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha, 2003.

Frolík, Jan: Pasti lustrační pouti. In: Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1993, č. 33, str. 63-77.

Labjak, Stanislav: Počítačová databáze EZO. In: Pamäť národa, Ústav pamäti národa, Bratislava, 2005, roč. 1, č. 2, s. 58-61, online: https://www.svazky.cz/download/ezo.pdf.

Rendek, Peter: EZO - evidence zájmových osob. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek, Archiv bezpečnostních složek, Praha, sv. 10, 2012, s. 211-327, online: https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik10-2012/kap11.pdf.

DEPOZITÁŘ

Depozitář, jako místo pro uložení archiválií, vypadá na první pohled jen jako obyčejný sklad s policemi. Prostor, ve kterém jsou deponovány archivní soubory, však musí splňovat přísné klimatické podmínky. Teplota, vlhkost, prach, to vše má vliv na rozvoj plísní a bakterií, které mohou ohrozit fyzický stav archiválií. Všechny tyto parametry se tedy musí pečlivě sledovat a případně i regulovat. Pracovníci restaurátorského pracoviště provádí měření hodnot v depozitářích několikrát v průběhu roku; v loňském roce bylo v depozitářích provedeno 9 mikrobiologických průzkumů. Stejně jako prostorům, je nutné věnovat pozornost také archivním kartonům ze speciální archivní lepenky se správným PH a alkalickou rezervou. Kartony se podle stavu opotřebení vyměňují; v průběhu loňského roku bylo vyměněno 6 476 kusů poškozených kartonů.

Uložení originálů archiválií v jednotlivých kartonech je uspořádáno obvykle podle archivního čísla či inventární jednotky. Když se archivář podle lustrace a archivních pomůcek dobere k archivnímu číslu a zjistí, že požadovaná archivní jednotka není digitalizovaná, odchází do depozitáře a v příslušném archivním fondu nebo sbírce podle archivního čísla (nebo jiné signatury) archiválii fyzicky dohledá. Pokud archivář nezabloudí a archiválii nalezne, vyjme ji z kartonu a na její místo ukládá tzv. prioriační lístek; tedy doklad, že archivní jednotka byla odeslána do badatelny pro toho a toho badatele. Informace o zápůjčce se dále zapisují i do příslušných tabulek, propojených elektronicky mezi odděleními archivu, aby stále byl přehled nad tím, kde se právě archiválie nachází, zda v depozitáři nebo připravená pro badatele v badatelně, či zda se připravuje na stole archiváře ke zpřístupnění nebo se digitalizuje či na ní probíhají restaurátorské zákroky.

DEPOZITÁŘ

V depozitářích celého Archivu bezpečnostních složek je uloženo celkem 20.373,46 běžných metrů. Branických depozitářích je uloženo zhruba 4.500 bm. Obecně jsou laickou veřejností archiválie Archivu bezpečnostních složek vnímány jen jako „estébácké složky“, což v podvědomí společnosti evokuje představu svazku tajného spolupracovníka nebo příslušníka StB. Archivní fondy a sbírky tohoto archivu však zahrnují daleko širší škálu archiválií. Právě v branických depozitářích je uložena jedna z našich největších archivní sbírek: vyšetřovací spisy politických vězňů, která činí 1362,64 bm a zahrnuje léta 1948-1990. Dále archiv disponuje archivními sbírkami kontrarozvědných svazků, svazků Správy sledování, svazků Správy zpravodajské techniky, svazků vojenské kontrarozvědky a svazků rozvědky, tedy archiválií, které dokumentují sledování osoby, kterou mocenský režim vnímal ze svého pohledu jako nebezpečnou, ať už se pohybovala na území Československa nebo v zahraničí. Důležité je připomenout rovněž archivem převzaté spisovny centrálních a krajských útvarů StB a VB, i jiných součástí ministerstva vnitra a některých dalších bezpečnostních institucí. V budově archivu v ulici Na Struze jsou také deponovány archivní fondy bývalého Studijního ústavu MV, které se vztahují k době německé okupace. K tomuto výčtu náleží i zmiňované svazky tajných spolupracovníků kontrarozvědky i rozvědky a rovněž personální spisy zaměstnanců ministerstva vnitra, tedy i příslušníků StB. Celkový přehled archivních souborů Archivu bezpečnostních složek naleznete na našich webových stránkách www.abscr.cz.

DEPOZITÁŘ

Při práci s archiváliemi vzniklými činností bezpečnostních složek v době komunistického režimu je vždy nutné posuzovat okolnosti vzniku a autentičnost konkrétního dokumentu. Informace získané z těchto archivních pramenů je třeba ověřovat také z jiných zdrojů; proto badatelům doporučujeme nespoléhat se pouze na archiválie StB, ale využít možnosti bádání rovněž v ostatních archivech České republiky, které také disponují archivními soubory z příslušného období (Národní archiv, státní oblastní archivy, Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby České republiky a další).

DIGITALIZACE

Oddělení digitalizace převádí originální dokumenty do digitální podoby. Zajišťujeme tak badatelské veřejnosti snadnější přístup k archiváliím a archiválie samotné tím chráníme před rizikem dalšího poškození. Vedle papírových předloh, které se skenují na knižních skenerech, je oddělení schopno digitalizovat fotografie, mikrofilmy, mikrofiše, za pomocí externí firmy i magnetofonové kazety a další typy materiálu. Digitalizace má 3 pracoviště (Braník, Struha, Kanice). Pracoviště jsou vybavena knižními skenery na skenování papírových předloh, skenery na negativy (skleněných, celuloidových) a fotografií a skenery na mikrofiše.

Každou archiválii je potřeba k procesu digitalizace nejprve pečlivě připravit. Někdy je archiválie v tak špatném fyzickém stavu, že před započetím přípravy k digitalizaci je nutný zákrok na restaurátorském oddělení. V případě, že takový zákrok nutný není, archivář vyjme všechny kovové a někdy už i časem zkorodované sponky. Někdy provede sám drobné ambulantní opravy, rozešije vazbu svazků a jednotlivé stránky opaginuje. K systematické digitalizaci bylo v roce 2023 připraveno všemi odděleními archivu 530 kartonů, 915 samostatných negativů a 32 personálních spisů, to je celkem 5769 inventárních jednotek (signatur), k digitalizaci nesystematické pak 275 inventárních jednotek. Probíhala také kontrola některých rozsáhlých vyšetřovacích spisů a části svazků I. správy a jejich částečná redigitalizace v rámci přípravy na jejich publikaci v eBadatelně v rozsahu cca 1100 signatur.

DIGITALIZACE

Po přípravě se archiválie přesune na oddělení digitalizace, kde je zaevidována v elektronické i knižní podobě do evidenčního protokolu. Bližší informace k archiváliı pracovníci čerpají z reversu a protokolu archiválie k digitalizaci připravenému archivářem. Papírové předlohy se skenují na 300 dpi, fotografie na 600 dpi. Po naskenování následuje kontrola pracovníkem oddělení digitalizace, který kontroluje, zda naskenovaný svazek obsahuje všechny opaginované stránky a jejich čitelnost. Následně je svazek odeslán ke kontrole vedoucímu oddělení digitalizace, který v případě bezchybnosti informuje archiváře, že je svazek zpracován. Archivář následně provede další kontrolu, prohlédne 10 % objemu digitalizované reprodukce oproti originálu. Těmito kontrolami je zajištěna vysoká kvalita a autenticita digitalizovaných kopií.

Aktuálně Archiv bezpečnostních složek přechází na elektronický systém oběhu dokumentů a archiváliı SODA, který celý dosavadní proces digitalizace zjednoduší. Tento systém nahradí prakticky veškerou papírovou i starší elektronickou dokumentaci.

V roce 2023 bylo pracovištích digitalizace Archivu i Ústavu digitalizováno celkem 5769 inventárních jednotek (signatur), z čehož bylo 915 negativů sbírky Muzea SNB. Celkem bylo vytvořeno 810 838 souborů (skenů) – z toho na pracovišti Ústavu 135 050.

RESTAURÁTORSKÉ PRACOVIŠTĚ

ABS věnuje nemalé úsilí ochraně a péči o fyzický stav archiválií a má to štěstí, že jeho součástí je přímo restaurátorské pracoviště, což není standardem všech archivů v České republice. Odborní pracovníci se zde věnují třem základním úkolům:

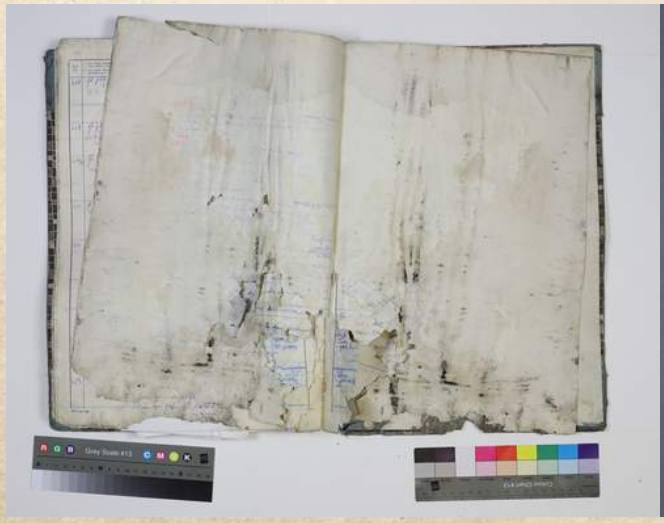
1) Ambulantní opravy
Někdy je nutné provést rychlý zásah restaurátora například před procesem digitalizace nebo zapůjčením archiválie badateli ke studiu. Na opravy různých trhlin v papíře, mechanického poškození okrajů apod. se používají japonské papíry - různé gramáže a barevnosti. K vyrovnávání papíru slouží restaurátorská žehlička.

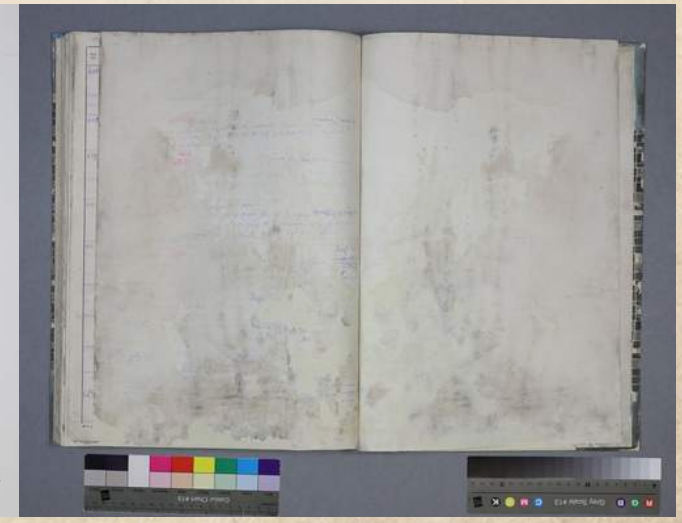

RESTAURÁTORSKÉ PRACOVIŠTĚ

2) Preventivní péče
Kromě toho, že restaurátoři dohlížejí na ukládání archiválií do vhodných archivních materiálů (v loňském roce bylo například nutné vyměnit 1 040 nevyhovujících kartonů), pravidelně také provádějí kontrolu všech depozitářů, aby posoudili vhodné podmínky uložení: ideální teplota v depozitáři má být 18°C (s odchylkou 2°C); vlhkost by se měla pohybovat okolo 50 %. Archiválie se musí uchovávat v co nejstabilnějších podmínkách bez prudkých výkyvů, dbát je třeba též na přiměřené osvětlení, protože poškození světlem je nevratné.

Velké nebezpečí pro archiválie samozřejmě představuje výskyt plísně. Pokud se objeví podezření na výskyt plísní, je nutné archiválie nejdříve oddělit od ostatních a udělat stěry vatovou tyčinkou, které se následně nanesou na Petriho misku. Po dvou týdnech se vyhodnotí ve vzorku počet kolonií, pokud je jich více než deset, je třeba archiválii vydezinfikovat. Dezinfekce se provádí v neprodyšně uzavřené dezinfekční komoře.

RESTAURÁTORSKÉ PRACOVIŠTĚ

3) Komplexní restaurátorské zásahy

Jedná se o nejdůležitější činnost restaurátorů, která však vyžaduje velkou trpělivost a je časově náročná. Komplexním restaurováním v ABS prochází např. jediná naše archivní kulturní památka (prohlášena již roku 2010), vyšetřovací spis V-6301 MV Milada Horáková: akce StB „Střed“. Listy archiválie se důkladně čistí a narovnávají, opravují se všechny stránky i desky od začátku až do konce, nepřehlédne se žádná trhlinka... Musí se například opatrně sejmout i všechny plastové lepicí pásky, kterými byly listy v minulosti neodborně opraveny, aby nedocházelo k další degradaci papíru. A tak není divu, že rozsáhlý vyšetřovací spis (jedná se o 117 spisů uložených v 16 kartonech) se restauruje již patnáctým rokem a stále se ještě pracovníci neblíží konci.

Materiál z 20. století, který v ABS naprosto převládá, je z nekvalitního papíru, který si už z výroby nese kyselé pH, což značně snižuje jeho životnost. Degradaci kyselého papíru nelze odstranit ani výrazně omezit metodami preventivní péče. Pomůže pouze neutralizační zásah. V ABS se využívaly dvě metody odkyselování: hromadné odkyselování (v tuto chvíli je však z finančních důvodů pozastavené) a odkyselování metodou postřiku Bookkeeper, které probíhá na vybraných archiváliích.

RESTAURÁTORSKÉ PRACOVIŠTĚ

Mezi archiváliemi se občas objeví i 3D předměty, jako jsou např. zubní náhrady, vlasové příčesky, kulky, vybroušené brilianty, pudřenka Viery Husákové roztříštěná po letecké nehodě, osobní předměty Emanuela Moravce vyzvednuté při exhumaci jeho těla aj. Na těchto předmětech provedou restaurátoři konzervační zásah – materiál očistí a uloží ho do vhodných ochranných obalů.

K další činnosti pracovníků tohoto oddělení patří například vyhotovování posudků archiválií pro zapůjčení na výstavy a dohled nad podmínkami jejich vystavení (v loňském roce byl například zapůjčen spis V-1090 MV na výstavu Světy Jindřicha Chalupeckého – Od Marcela Duchampa po Ilju Kubakova do Městské knihovny v Praze a fotoalba z demolic v pohraničí pro výstavu Domov a svět pořádanou Muzeem umění v Olomouci).

ÚSTR
ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ

Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) je organizační složkou státu, do jehož činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona. (Činnost a poslání ÚSTR jsou ukotveny Zákonem o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek 181/2007 Sb. ze dne 8. 6. 2007). Definuje se jako paměťová instituce zkoumající dobu nacistické okupace 1939–45 a dobu komunistické nadvlády 1948–1989. Poskytuje veřejnosti výsledky své činnosti, zejména zveřejňuje informace o době nesvobody, o období komunistické totalitní moci, o činech a osudech jednotlivců, vydává a šíří publikace, pořádá výstavy, semináře, odborné konference a diskuse. Spolupracuje s vědeckými, kulturními, vzdělávacími a dalšími institucemi za účelem výměny informací a zkušeností v odborných otázkách, stejně tak se zahraničními institucemi a osobami, které mají obdobné zaměření.

Ředitelem Ústavu pro studium totalitních režimů je od 1. 5. 2022 Ladislav Kudrna.

www.ustrcr.cz

ústav pro studium totalitních režimů

VONS

VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných vznikl na základě delších debat i konkrétních aktivit vztahujících se k neustávající policejní a soudní perzekuci oponentů režimu po zveřejnění Charty 77. Nešlo o „organizaci“ ve vlastním slova smyslu, ale o uplatnění ústavních práv. Zakládající prohlášení VONS z 27. dubna 1978 definuje cíle Výboru jako snahu sledovat případy osob pronásledovaných pro své přesvědčení, případně postižené „policejní a justiční svévolí.“ O takových případech chtěl Výbor informovat „veřejnost i úřady“ a podle možností „pomáhat postiženým osobám.“ Zakládající prohlášení podepsalo veřejně 17 osob, z nichž někteří měli již s perzekucí a nezákonným vězněním osobní zkušenost. Jakkoliv Výbor odkazoval na Chartu 77, spojen s ní byl osobami signatářů, formálně ovšem působil jako samostatná aktivita. V podmínkách represivního státu, který pečlivě dbal na utajování násilí a předstíranou zákonnost, šlo o velmi odvážnou angažovanost, která byla spojena i s mimořádným pracovním nasazením signatářů. Během prvního roku činnosti vydal Výbor 113 sdělení o perzekuci, neoprávněném stíhání, pokřivených rozsudcích apod., které byly pečlivě zdokumentovány a oběti i pachatelé násilí byli uváděni plnými jmény. Tato sdělení byla zveřejňována jak v samizdatovém tisku, zvláště v Informacích o Chartě 77, tak i v zahraničí, kam byla různými způsoby předávána.

VONS

VÝBOR NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH

Je pochopitelné, že tato aktivita vyvolala mimořádný zájem mocenských, zvláště represivních orgánů. Státní bezpečnost se na signatáře VONS zaměřila velmi intenzivně, včetně sledování jednotlivých členů a fyzického násilí (zbití Ivana Medka), v listopadu 1978 bylo rozhodnuto o přípravě policejního zásahu, který měl skončit soudním procesem. Po půl ročním shromažďování „důkazů“ provedla Státní bezpečnost 29. května 1979 rozsáhlou razii jak u signatářů prohlášení VONS, tak i u dalších signatářů a sympatizantů Charty 77. Ve vazební věznici nakonec skončilo deset signatářů, z nichž bylo nakonec šest v říjnu 1979 odsouzeno, z toho pět nepodmíněně na několikaleté tresty vězení (Petr Uhl, Václav Havel, Václav Benda, Otta Bednářová, Jiří Dientsbier) a Dana Němcová podmíněně. Zbývající čtyři stíhaní byli z vazby propuštěni v prosinci 1979, trestní stíhání však bylo zrušeno až v prosinci 1989.

Představa, že činnost VONS tím bude rozvrácena, se však nenaplnila. Jednak ihned po policejním zásahu se k činnosti VONS připojili další aktivisté, takže Výbor se v podstatě zdvojnásobil, jednak vyvolal proces a policejní násilí značný zájem demokratických států a různých organizací. VONS se tak stal mezinárodně známým, v prosinci 1979 byl přičleněn k Mezinárodní organizaci pro lidská práva (FIDH), která je konzultativním orgánem OSN. Výbor tedy pokračoval ve své činnosti, po návratu z vězení se v něm nadále angažovali i potrestaní. Do konce roku 1989 tak Výbor vydal 1125 sdělení, která na profesionální úrovni odhalovala nezákonné a represivní jednání, upozorňovala na osudy jinak opomíjených osob a často přispěla alespoň ke zmírnění perzekučních opatření a vyvolala i lidskou solidaritu s oběťmi. VONS tak představoval mimořádně významnou lidsko-právní aktivitu v tzv. normalizačním Československu, kterou jeho signatáři zásadně přispívali k zlepšování poměrů v zemi.

já prostě nemůžu žít jinak

Slavnostní vernisáž výstavy o procesu s členy VONS autorů Tomáše Bursíka a Petra Blažka proběhla v Knihovně Václava Havla v září roku 2009; symbolicky třicet let od původního soudního řízení.
Dne 13. června 2024, tedy na výročípůlkulaté, bude výstava veřejnosti prezentována na branickém pracovišti Archivu bezpečnostních složek.
ABS se tím v rámci svého odpoledne otevřených dveří již tradičně přihlásí i k Mezinárodnímu dni archivů (https://www.denarchivu.cz/).
Jednotlivé panely výstavy zasazují politický proces s VONSem do širšího dobového kontextu.
Nastiňují, jaké mezinárodní události vedly k přesvědčení občanských aktivistů z prostředí disentu, že je správné takovouto neformální iniciativu založit – a to i přes zřetelné riziko represí. Přibližují rovněž dobovou zkušenost odsouzených představitelů s vězeňským systémem a připomínáa jménaa fotografie všech členek a členů VONS od jeho vzniku až po rozpuštění.
Texty jsou doplněny reprodukcemi archiválií z Archivu bezpečnostních složek (zejména svazky tzv. IV správy SNB – Správy sledování), archivu knihovny Libri prohibiti (dobové fotografie Ivana Kyncla) či Národního archivu (soudní spis).
Za zapůjčení výstavy děkujeme Knihovně Václava Havla.

KNIHOVNA VÁCLAV HAVEL LIBRARY

ÚSD

LIBRI PROHIBITI